

י"א בטבת תש"ף, 9.1.2020

גיליון מס' 692

פרשת ויחי

בין יוסף ליעקב

מאת עמית שדה, בית רימון

פרשתנו פותחת בשני מפגשים של יעקב ויוסף, ובשניהם נראה כי יחסי הכוחות נוטים לטובת יוסף. בראשון מבקש יעקב מיוסף לקבורו בארץ כנען ובסוף המפגש נאמר **"וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶה"** (מז, לא). אמנם רש"י מעדן את הרושם העולה מן ההשתחויה וכותב **"תעלא בעידניה סגיד ליה"**, כלומר אמנם יוסף הוא **"שועל"** אולם גם שועל ביומו הטוב – סגוד לו. בהמשך לוקח רש"י כיוון אחר ועל המילים **"על ראש המטה"** אומר **"הפך עצמו לצד השכינה"**. מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה" כלומר לא ליוסף השתחוה יעקב אלא לשכינה שלמראשותיו. אין בדברים אלו כדי לטשטש את התמונה - יוסף הוא השולט והחזק. יעקב זקוק לו כדי למלא את רצונו ההשתחויה מבטאת יותר מכל את תלותו ביוסף. במפגש השני יעקב חולה וכשיוסף בא לבקרו נאמר **"וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמֶּטֶה"** (מח, ב). גם כאן מקפיד רש"י לצייר תמונה השומרת על כבודו של יעקב: **"אמר אף על פי שהוא בני, מלך הוא ואחלוק לו כבוד"**. מכאן שחולקין כבוד למלכות". בדברים אלו מדגיש רש"י עד כמה הסיטואציה אינה טבעית ונוחה. ואולם גם כאן אין בדברים אלו כדי להעלים את התמונה אותה מציינת התורה. יעקב שוכב חולה במיטתו וכשמגיע יוסף לבקרו הוא מאמץ את כוחו ומתחזק לשבת במיטתו כדי לכבדו כראוי.

תמונה זו הולמת תחושה שמלווה את הפרשות האחרונות בהן יעקב בדרך כלל נמצא בעמדה פסיבית ומוחלשת מול בניו האקטיביים. כך בסיפור דינה בשכם: **"וַיַּעֲקֹב שָׁמַע פִּי טָמֵא אֵת דִּינָה בְּתוֹ וּבְנֵיו הָיוּ אֵת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהַחֲרֹשׁ יַעֲקֹב עַד בָּאָם"** (לד, ה). ואילו על בניו נאמר: **"וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעֵם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֹ לָהֶם מְאֹד פִּי נְבִלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵב אֵת בֵּית יַעֲקֹב וְכֹן לֹא יַעֲשֶׂה"** (לד, ז). שכם מדבר **"אל אביה ואל אחיה"** ואולם רק האחים מגיבים לדבריו: **"וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֵת שְׁכָם וְאֵת חָמוֹר אֲבִיו בְּמַרְמָה וַיַּדְבְּרוּ אֲשֶׁר טָמֵא אֵת דִּינָה אַחֲתָם"** (לד, יג). למרות המסר המוסרי המורכב בפסוק, ברור כי בני יעקב נמצאים בעמדה אקטיבית ואילו יעקב עצמו לא עושה דבר מלבד להחריש. וכך גם בסוף הסיפור, בויכוח בין יעקב לבניו נראה שזכות המילה האחרונה שמורה דווקא לשמעון ולוי. זאת ועוד, גם כאן התורה בוחרת (בניגוד חריף למה שקורה בפרשתנו) להציג את התנגדותו של יעקב כנובעת משיקולים פרגמטיים: **"עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֲנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מְתִי מִסָּפֵר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַכְּנוּנִי"** (לד, ל), ודווקא תגובתם של שמעון ולוי מנוסחת בשפה ערכית: **"וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֵת אַחֲוֹתָנוּ"** (לד, לא).

כך גם בסיפור מכירת יוסף והירידה למצרים. האחים מוליכים שולל את יעקב בסיפור הכתונת. יעקב שולח את בניו למצרים והוא עצמו לא יורד ומסרב לשלוח עמם את בנימין, וגם בהמשך כשפועל מתוך חשש והססנות ביחס לבנימין, ידו של יהודה על העליונה. יוסף עושה חיל, עולה לגדולה, דואג למשפחתו, מוריד את אביו למצרים, נותן למשפחתו אחוזה בארץ גושן והוא זה שמנהל את מצרים גם בהמשך הרעב.

בפרשתנו מבקש יעקב לברך את יוסף ובניו לקראת מותו. בתחילה נראה, כפי שהצגנו קודם, שיוסף גדול מיעקב, אולם בהמשך מגיעה הסצנה המתוחה והטעונה – ברכת הבנים, ושם יעקב, שרק לפני רגע נראה שכלל לא הכירם, מפתיע ומשכל את ידיו.

כדרכם של עימותים מן הסוג הזה, כל אחד מהצדדים סבור שהשני שוגה ושהוא גם מבין למה. יוסף מניח שיעקב, שעניו גם כבודו מזוקן, לא חשב על ההיפוך, ולכן הופך את ידיו וטוען "לא כן אָבִי כִּי זֶה הַבְּכֹר שִׁים יְמִינְךָ עַל רֵאשׁוֹ" (מח,יח), וכיוון שהוא בטוח בצדקתו הוא אף מנסה להסיט את ידי אביו באופן פיזי: "וַיִּתְמָךְ יַד אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֵאשׁוֹ אֶפְרַיִם עַל רֵאשׁוֹ מְנַשֶּׁה" (מח,יז). בניסיון להשפיע על בחירתו של אדם במעשה במקום במילים, מתגלה טעותו של יוסף במלוא חריפותה. כאיש מעשה הוא רגיל לפעול באופן פיזי כדי לשנות את המציאות, ולרגע הוא שוכח מי עומד לפניו, וכפי הנראה לא מודע לעוצמת כוחו של אביו. חז"ל משלו את היחס בין יעקב ויוסף ליחס בין גחלת ושלהבת: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א יח), אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בקב"ה ורצה לשוב" (רש"י על פי המדרש).

יעקב איש הרוח זקוק ליוסף כדי לפעול במציאות. יוסף זקוק ליעקב כדי לינוק רוח ממקור החיים. התורה בונה כאן מודל הנהגה. הערוב בין עולם הרוח לעולם העשייה הביא ומביא לטעויות רבות. חלק קריטי ממה שמאפשר את חירותו של עולם הרוח הוא היותו נטול סמכות. כפי שבית המשפט העליון צריך להיות באופן המתוקן שלו, וכפי שבית המדרש צריך להיות באופן המתוקן שלו. מאידך אנשי מעשה שמבקשים להתנתק לא מסמכותם של אנשי הרוח אלא מעצם הרוח שלהם – כורתים את הענף עליו הם יושבים, מרדדים את משנתם המעשית, וסופם שינשרו לארץ כעלה נובל. ובחשבון אחרון במפגש בין איש הרוח לאיש המעשה על האחרון להרכין ראשו בפני הראשון. לא כי הוא עדיף עליו, אלא כי בסופו של דבר לא זה ולא זה מנהלים את הבירה שאדון אחד הוא המושל עליה. כל הנהגה אמיתית שלא מבינה את זה משולה לניסיונו של יוסף לדחוף בידיו את רוחו של יעקב וסופה להיכשל.

עמית שדה, נשוי ואב לארבעה, מתגורר בקיבוץ בית רימון, מורה למתמטיקה בישיבת הזרעים ור"ם בישיבת ההסדר המטיבתא בכרמיאל

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [subscribe](#) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](#) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il